

відпрацьованої схеми функціонування пілотних і дуплікованих наукових парків для використання в інших містах і районах Донецької і Луганської областей.

Список джерел

1. Cluster policy in Europe. A brief summary of cluster policies in 31 European countries, 2008, P. 17 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.clusterobservatory.eu/system/modules/com.gridnine.opencms.modules.eco/providers/getpdf.jsp?uid=100146>.
2. Martin P. Public support to clusters: A firm level study of French "Local productive systems" / Martin P., Mayer, T. and Maunier F // Mimeographed, University of Paris I, 2010, p. 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://perso.uclouvain.be/florian.maunier/rsue.pdf>.
3. Баль-Вожняк Т. Економічні мережі як ефективні механізми координації інноваційної діяльності / Тереза Баль-Вожняк // Міжнародна економічна політика [Електронний ресурс] : наук. журн. – 2011. – № 12–13.
4. Європейська Рада схвалила стратегію Європа-2020. Євробюлетень. – квітень 2010. – № 4.
5. The European Cluster Memorandum. Promoting European Innovation through Clusters: An Agenda for Policy Action. Prepared by The High Level Advisory Group on Clusters, chaired by Senator Pierre Laffitte [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.vinnova.se/upload/dokument/VINNOVA_gemensam/Kalender/2008/Klusterkonferens_jan08/European%20Cluster%20Memorandum%20Final.pdf.
6. Андриянов В. Научные парки. Юго-восточный вариант / В. Андриянов // Внешняя торговля. – 1990. – № 9.
7. Иванов М.М. США: Управление наукой и нововведениями / М.М. Иванов, С.Р. Колупаев. – М.: Наука, 1990. – 231 с.
8. Каратаев А. Научные парки развитых капиталистических стран. / А. Каратаев // Внешняя торговля. – 1990. – № 9.
9. Масенко В.К. Вільні економічні зони: стратегія розвитку: монографія / В.К. Васенко // Суми: Довкілля, 2004. – 348 с.
10. Ляшенко В.І. Перспективи розвитку наукових парків як елементів інфраструктури малого інноваційного підприємства в Україні / В.І. Ляшенко, А.І. Земляк, І.Ю. Піддорица, Т.Ф. Бережна // Вісник економічної науки України. – 2012.
11. Мазур О.А. Технологічні парки. Світовий та український досвід / О.А. Мазур, В.С. Шовкалюк. – К.: Прок-бізнес, 2009. – 70 с.
12. Семиноженко В. Технологічні парки в Україні: перший досвід формування інноваційної економіки / В. Семиноженко // Економіка України. – 2004. – № 1. – С. 6.
13. Технологічні парки. Світовий та український досвід / за ред. Д.В. Табачника. – К.: Вид-во Тп ІЕЗ, 2004. – 48 с.
14. Дослідницькі університети як центри інноваційного розвитку країни [Електронний ресурс] / Інтерв'ю ректора Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут» журналісту газети «Дзеркало тижня» // Дзеркало тижня. – 2011. – № 2. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/articles/73711#article>.
15. Дежина И. Г. Государство, наука и бизнес в инновационной системе России / И. Г. Дежина, В. В. Киселева. – М.: Институт экономики переходного периода, 2007. – 184 с.
16. Немець Л. До питання функціонування технопарків у світі і в Україні / Людмила Немець, Надія Грищенко // Часопис соціально-економічної географії. Міжрегіональний науковий збірник. – 2010. – № 8.

Є. Куриляк
м. Тернопіль

РОЗВИТОК В УКРАЇНІ ЛОКАЛЬНИХ ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ КЛАСТЕРНОГО ТИПУ*

Важливою тенденцією розвитку сучасної економіки є формування локальних виробничих систем, що забезпечують раціональне використання регіональних ресурсів. В умовах функціонування великої за територією і населенням країни, якою є Україна, вони мають певну специфіку через різноманітність видів економічної діяльності і регіональну спеціалізацію. Локальні виробничі системи створюються за кластерним принципом і мають різну ефективність і неоднаковий вплив на розвиток національних економік. Як свідчить зарубіжний досвід, деякі з них стають загальновідомими і конкурентоспроможними на міжнародному ринку. Світового визнання набули, наприклад, авіаційний кластер EMBRAER у Сан-Хосе-дус-Кампусі (São José dos Campos), галузь телекомунікаційного обладнання у Кампінасі (Campinas) та ряд інших кластерів у традиційних галузях таких, як виробництво меблів, взуття, кераміки, текстилю та одягу, що створені у Бразилії [1]. Україна перебуває на етапі поширення кластерного підходу до формування нових локальних виробничих систем, проте саме такі тенденції формуються у процесі її економічного розвитку. Однак в Україні не створено інституцій збору і узагальнення інформації щодо нових виробничих систем. Це стримує розробку політики забезпечення конкурентоспроможності кластерів.

У науковій літературі нині виділяється тенденція зростання інтересу науковців до проблем регіонального розвитку на основі створення локальних виробничих

систем кластерного типу. Відповідно аналізується існуюча практика. Це характерно для публікацій З. Варналія, М. Войнаренка, Л. Ганущак-Єфіменко, О. Кузьміна, Г. Семенова, С. Соколенка, Р. Сороки, Ю. Ульянченко, Л. Федулової, О. Чорної, В. Чужикова та ін. Проте, ці автори аналізують діяльність окремих кластерів, досліджуючи вибрані ними проблеми.

Метою статті є систематизація даних про кластери з метою створення бази розробки методології і методик розвитку кластерних систем в Україні. Такі дослідження мають усунути інформаційний дефіцит, який утворився в Україні через відсутність статистичного обліку процесів формування і функціонування локальних виробничих систем кластерного типу. При цьому будуть враховані інформаційні особливості щодо кластерів в Україні. Зокрема, в українській економіці на даний час більшою мірою можна сконцентрувати дослідження на регіональній спеціалізації та конкурентоспроможності. Іноземні ж дослідники, маючи кращу інформаційну базу, пов'язують аналітичні розробки з оцінкою фактору розташування та побудовою кривої локалізації, яка представляється локальним коефіцієнтом Джині [2]. Представлені у статті дані базуються на публікаціях у науковій і галузевій пресі.

Стратегічний розвиток України відбувається переважно за програмами урядових партій, тому що відсутня довгострокова програма, схвалена на парламентському і

*Стаття підготовлена за результатами дослідження в рамках проекту «Сьомої рамкової програми» Європейського Союзу «Функціонування системи місцевого виробництва в умовах економічної кризи (порівняльний аналіз і бенчмаркінг для країн ЄС та поза його межами)» [«Functioning of the local Production Systems in the Conditions of Economic Crisis (Comparative Analysis and Benchmarking for the EU and Beyond)»]. Угода про надання гранту PIRSES GA-2011-295050.

урядовому рівні. У зовнішньоекономічному просторі країна працює відповідно законам, що регулюють світову та європейську інтеграцію. Виконання програм розвитку, що задекларовані під час виборчих компаній Президента і Верховної ради здійснюється шляхом періодичного прийняття законів, які кладуться в основу певних перетворень чи (використовуючи термінологію партій більшості) «реформувань». Проте, поступовий розвиток попри періодичні загострення і спади в економіці в цілому або в окремих сферах все ж таки відбувається.

В процесі економічного розвитку України регіони поступово перетворюються в основні суб'єкти реалізації соціально-економічних програм у сфері економіки, інфраструктури, охорони здоров'я, освіти, культури тощо. Однак, ці перетворення не набули системного і збалансованого характеру, через що залишаються в цілому невирішеними внутрішні регіональні проблеми, як то надмірні диспропорції, структурні анахронізми, посилення репресивності, низька міжрегіональна співпраця. Серед урядових документів, спрямованих на покращення законодавчого регулювання розвитку, можна виділити «Концепцію державної регіональної політики», схвалену Указом Президента України 25 травня 2001 року; Закон України від 8 вересня 2005 року №2850-IV «Про стимулювання розвитку регіонів»; «Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2015 року», затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 року № 1001; Постанову Кабінету Міністрів України від 24 червня 2006 року № 860 «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу показників розвитку регіонів, районів, міст республіканського в Автономній Республіці Крим і обласного значення для визнання територій депресивними». При цьому залишаються невизначеними основні принципи, підходи та інструменти державної регіональної політики; напрямки і джерела інституційно-правового забезпечення територіального розвитку; основи реформування адміністративно-територіального устрою.

Попри наявність певного правового забезпечення регіонального розвитку, його державне регулювання і стимулювання залишається переважно поза сферою постійного системного впливу. У цілому спостерігаються розгалуження пріоритетів відповідно електоральним симпатіям виборців, що перешкоджає і не дозволяє виробити і здійснити ефективну регіональну політику. В цих умовах для переважної більшості регіонів перспективним стало використання кластерних форм розвитку з творчим включенням у цей процес досвіду розвинених країн, насамперед європейського. Нині правомірно відзначити наявність тенденцій до створення регіональних виробничих кластерів, що підпорядковуються пріоритетним цілям розвитку областей і районів та підвищення їх конкурентоспроможності. Одночасно в рамках міст, районів і сел започатковується створення локальних кластерів, в рамках яких здійснюється структурування економічного простору і вирішуються проблеми місцевого значення. На часі формування національних кластерів світового і європейського типу, спрямованих на досягнення лідерства України у певних сферах.

В Україні використання кластерної форми організації виробництва і сфери послуг гальмується недостатнім нормативно-правовим забезпеченням. Нині частіше йдеться про доцільність використання кластерів, ніж здійснюються реальні кроки у напрямку їх створення та інституційного забезпечення. Визначення термінів і документів, у яких міститься необхідність розвитку кластерної моделі організації промисловості, зокрема інноваційного типу, було зроблено в Державній програмі розвитку промисловості на 2003-2011 рр., прийнятій в липні 2003 р. [3] Проте, це завдання не набуло практичної реалізації. Пізніше, у 2008 році Кабінетом Міністрів України було прийнято Концепцію проекту Програми розвитку промисловості України до 2017 р., в якій вказано на

необхідність «розробки нормативно-правової бази для створення і впровадження моделі кластерної організації промисловості» [4]. Проте, ці постанови не створили нормативно-законодавчої бази кластеризації.

Слабкість нормативно-правового забезпечення кластеризації не зупинило ці процеси взагалі. З огляду на світовий досвід і наукові досягнення зарубіжних і українських науковців практика кластерного підходу до розвитку економіки в Україні постійно розвивається. До вивчення можливостей кластеризації в Україні залучаються європейські і американські фірми. Так, створена засновником теорії кластерів М. Портером консалтингова компанія «Monitor Group», вивчаючи економіку Донецької області і ідентифікувавши в її економічній базі понад 40 кластерів, визначила чотири найбільш конкурентоздатних з них – металургія, машинобудування, будівництво і сільське господарство. Однак, перевагу для початку віддано двом головним галузям краю – металургії і сільському господарству з переробкою, а інші залишено на потім [5]. Між тим, на прикладі Донецької області видно, що в Україні є великі резерви імплементації кластерних форм у цілях розвитку локальних виробничих систем. Особливо це торкається галузей металургійної, вугільної, машинобудівельної, хімічної промисловості та енергетики через наявність високих коефіцієнтів локалізації виробництва в розрізі галузей промисловості та їх спеціалізації (табл. 1 і табл. 2).

Таблиця 1

Коефіцієнти локалізації виробництва галузей промисловості Донецької області [6]

Галузь	2007	2008	2009	2010	2011
Харчова промисловість	0,38	0,35	0,40	0,38	0,40
Хімічна промисловість	0,74	0,72	0,64	0,56	0,60
Металургійна промисловість	2,11	2,02	2,29	2,16	2,22
Добувна промисловість	1,49	1,42	1,74	1,30	1,29
Машинобудування	0,76	0,78	0,92	0,97	0,88
Енергетика	0,60	0,61	0,71	0,64	0,61

Таблиця 2

Коефіцієнти спеціалізації галузей промисловості Донецької області [6]

Галузь	2007	2008	2009	2010	2011
Харчова промисловість	0,56	0,56	0,62	0,61	0,61
Хімічна промисловість	1,11	1,16	0,98	0,90	0,93
Металургійна промисловість	3,15	3,25	3,52	3,47	3,43
Добувна промисловість	2,23	2,28	2,67	2,08	1,99
Машинобудування	1,13	1,25	1,42	1,56	1,36
Енергетика	0,90	0,98	1,09	1,03	0,94

Аналогічна ситуація має місце і в інших областях України, адже в умовах планової економіки здійснювалося централізоване закріплення підприємств певних галузей за окремими регіонами і що спадковість ще не подолано. Зрозуміло, що при цьому мають бути враховані сучасні тенденції структурних змін.

Аналіз публікацій свідчить про те, що в розрізі територіальних утворень і окремих галузей кластеризація розвивається нерівномірно. Найбільшого розповсюдження вони набули у будівництві, туризмі, харчовій і швейній промисловості. Успішно почали працювати в Івано-Франківській області кластери з туризму і виробництва сувенірної продукції «Сузір'я», а також кластер «Ліжникарство та інші художні промисли на Прикарпатті» з виготовлення виробів з овечої вовни. У Рокитнівському районі Рів-

ненської області зареєстровано кластер з деревообробки, у Херсонській області – транспортно-логістичний кластер «Південні ворота України», у Полтавській – кластер екологічно чистого дитячого харчування «Полтавщина», в Одеській – кластер органічного землеробства і зеленого сільського туризму у Приднуав'ї, у Харківській – кластер свинарства та м'ясних виробів і у місті Севастополі – 7 кластерних об'єднань, у т. ч. туристсько-рекреаційні «Херсонес» та «Байдари-тур» [7]. Варто додати, що у місті Севастополі сформувався новий підхід до створення локальних виробничих систем, який проявився у створенні на базі семи кластерних об'єднань мега-кластера «Севастополь», від якого очікується отримання більшого ефекту синергії.

У всіх областях будівельної сфери України створені і функціонують кластери. Перший з них у цій галузі і фактично в Україні кластер «Поділля» створено у місті Хмельницькому в 1998 році. Він об'єднав більше 30-ти пов'язаних з будівництвом підприємств і організацій, що розташовані на території Хмельницької області, майже всі з яких співпрацюють донині, забезпечуючи робочими місцями близько п'яти тисяч чоловік. Кластер виконує оригінальні замовлення як в Україні, так і закордоном в рамках українсько-польської програми ділової співпраці [8]. Створення будівельного кластеру на Хмельничині стало можливим завдяки наявності на території області корисних копалин, що використовуються у будівельній індустрії, а також відповідного наукового, виробничого і кадрового потенціалу. Не останню роль відіграла і та обставина, що через місто Хмельницький проходять великі фінансові потоки завдяки тому, що за останні десятиліття в ньому сформувалися великі оптові ринки.

Якщо досвід кластеру «Поділля» можна оцінювати як вихід на міжнародний ринок у формі експорту будівельних послуг, то в Харківській області спільно з Білгородською областю Російської Федерації створили транскордонний будівельний кластер євро регіону «Слобожанщина» [9]. До його складу увійшли представники органів місцевої влади, підприємства і установи інфраструктури, громадські організації, підприємницькі структури, будівельні організації, що спеціалізуються на наданні послуг з проектування, виробництві будівельних матеріалів, будівництві, наданні послуг у будівельному комплексі, технічній експлуатації, реконструкції і капітальному ремонті об'єктів житлового, цивільного і промислового призначення Білгородської і Харківської областей. Організаторами кластеру виступили Білгородський обласний фонд підтримки малого підприємства, Білгородський державний технологічний університет імені В.Г. Шахова, відкрите акціонерне товариство «Харківський регіональний фонд підтримки підприємства» і Харківський державний технічний університет будівництва і архітектури. Головні завдання, що вирішуються в рамках кластеру, полягають у зниженні собівартості робіт і підвищенні якості будівельної продукції; освоєнні нових видів будівельної продукції, матеріалів і технологій; впровадженні міжнародних стандартів системи менеджменту якості ISO 9001 у будівельному комплексі і зростанні вводу в експлуатацію об'єктів (в тому числі житлових) з підвищення їх якості [9].

Приклад Хмельницької області щодо об'єднання зусиль у рамках кластерної організації бізнесу для цілей підвищення його конкурентоспроможності набуває все більшої популярності в Україні. Регіональні адміністрації і підприємці розглядають Хмельничину як навчальний центр для пошуку найбільш прийнятних моделей використання конкурентних переваг у своїх регіонах і галузях. Завдяки цьому відбувається поступове зростання процесів кластеризації. Найбільш наполегливі і динамічні з них протягом останніх десятиліть спромоглися досягнути певних успіхів.

До вдалих ініціатив, які функціонують останні десять років завдяки об'єднанню, відноситься Хмельницьке обласне громадське об'єднання «Швейний клас-

тер», що зареєстроване у 2001 році. До нього увійшли підприємства легкої і текстильної промисловості, Хмельницький національний університет і «Студентський будинок моделей». Підприємства цього кластеру відійшли від масового виробництва уніформ і розпочали формувати свої модельні лінії, раціонально розподіливши між собою ринки збуту продукції.

Успішно функціонує у сфері виробництва товарів широкого споживання кластер «Краматорськ ювелірний», створений у 2010 році. Партнерами в його організації виступили власники ювелірних заводів і Торгово-промислова палата Донецької області. У його моделі реалізується мета з диверсифікації міської економіки і використання брендингу території як національного центру машинобудування. Об'єднання розпочало велику роботу з навчання і підвищення кваліфікації персоналу. У 2011 році було проведено 14 семінарів та тренінгів за участю керівників, менеджерів, представників рекламних підрозділів підприємств кластеру. У березні 2011 року відбулася робоча поїздка представників кластеру до Німеччини. У ході візиту вивчено досвід застосування кластерної моделі ювелірів Німеччини, тенденції та напрямки європейського дизайну ювелірних прикрас. Досвід інноваційних та еволюційних змін у ювелірній промисловості України в серпні 2011 року презентовано на тематичному засіданні КАЙДЗЕН-клубу з проблем розвитку малого і середнього бізнесу в Україні. У вересні ювелірний кластер як бізнес-асоціація був презентований на конференції проекту Центра міжнародного приватного підприємництва «СІРЕ» «Розвиток потенціалу бізнес-асоціацій в Україні», у якій приймали участь представники торгово-промислових палат та бізнес-асоціацій України, Росії, Білорусі [10].

Велика зацікавленість виявляється нині до локальних мереж організації виробництва у приморських регіонах. Україна – велика морська держава. Вона володіє морськими портами у Азовсько-Чорноморському басейні, які являють собою вузловий елемент побудови конкурентоспроможної національної транспортної системи. Проте, у галузі вже друге десятиліття не здійснювалися структурні перетворення, а державні підприємства мають у своєму розпорядженні наднормативну зношеність основних фондів. У цих умовах здійснюється м'яко кажучи непрозора приватизація і розвивається поза межами правового поля мережа приватних морських терміналів. Проте, стрімко зростає вантажопотік і кількість інвестиційних проектів, які орієнтовані на розвиток портового господарства. Однак, через відсутність взаємодії з іншими транспортними галузями, особливо із залізницею, не має достатньої відповідності між потужностями портів та портовою інфраструктурою.

Все це створило господарську ситуацію, розв'язання проблем якої потребує створення морських кластерів. На нинішньому етапі обговорюються різні кластери, що орієнтовані на зростання ролі морського транспорту в економіці країни. У Державній адміністрації морського і річкового флоту ініціюється модель «національного морського кластеру [11]». Він складається з системи морських кластерів: Дунайського (порти: Рені, Ізмаїл, Усть-Дунайськ); Одеського (порти: Одеса, Іллічівськ, Южний, Білгород-Дністровський); Миколаївського (порти: Миколаїв, Октярськ, Херсон, Скадовськ); Кримського (порти: Євпаторія, Севастополь, Ялта, Керч); Азовського моря (порти: Маріуполь, Бердянськ). Організаційний потенціал такого проекту визначений такими складовими, як технологічна зрілість у сфері стратегічного, проектного і програмного управління, чіткістю бачення майбутнього і першого кроку реалізації проекту. Вважається, що така структура національного морського кластеру забезпечує гнучкість в управлінні, планування діяльності і координацію дій окремих кластерів, а також суттєве підвищення конкурентоспроможності і рівномірніше завантаження портів [12].

Інша концепція створення морських кластерів засновується на регіональному підході та ініціативі «знизу». Вона передбачає функціонування двох груп кластерів: таких, що зароджуються (emerging cluster) і пре-кластерів або агломерацій [13]. Кластери, що зароджуються, відповідно сучасній теорії відносяться до другої стадії циклічного кластерного розвитку, яка виходить з того, що у регіоні з'являється декілька компаній, які об'єднуються задля спеціалізації у «ключовій» сфері діяльності кластеру і розширення загальної перспективи співробітництва. Для регіональних кластерів приморської території припускаються галузі, що спеціалізуються на рибному господарстві, морському транспорті і логістиці, що відповідає досвіду Канади по реалізації програми підтримки морегосподарських кластерів і Норвегії по створенню умов по розвитку кластера «морське господарство».

Використання пре-кластерів у системі морського господарства орієнтується на неформальне об'єднання компаній малого і середнього бізнесу судноремонтної суднобудівельної сфери діяльності. Їх місія в умовах перебування цих підгалузей у кризовому стані визначається у формуванні конкурентоспроможної мережі фірм, що забезпечують успішний розвиток регіону на основі використання місцевих і галузевих конкурентних переваг.

В економічному просторі прикордонних регіонів зростає актуальність транскордонної кооперації на основі формування єдиної інноваційної інфраструктури, забезпечення ефективного використання місцевого науково-технічного потенціалу, створення умов для модернізації промисловості та її прискореного розвитку. Це особливо характерно для Придунайських територій після вступу Румунії до Європейського Союзу і виникнення в результаті цього нових можливостей, які може дати об'єднана Європа. Нині розробляються проекти кластеризації на території українського Придунав'я з урахуванням його унікальності як однієї з найважливіших транспортних артерій Європи. Для розробки стратегії створення кластерних систем має враховуватися розташування Придунайського регіону на перетині двох важливих міжнародних шляхів з Європи в Азію, що включає три морських торговельних порти (міста Рені, Ізмаїл, Усть-Дунайськ), 2 судноремонтних заводи, Державну судноплавну компанію ВАТ «Українське Дунайське пароплавство», 4 залізничних станцій, локомотивне депо, ряд підприємств автомобільного транспорту, аеропорт «Ізмаїл». Відповідно висновків експертів у регіоні доцільно створити навчальний та інформаційно-аналітичний кластер на основі якого можна буде набути навички і досвід в аналізі локальних виробничих систем і здійснювати подальше формування кластерів різного типу на територіях Європорегіону «Нижній Дунай» (Румунія, Молдова) [13]. Щодо залучення іноземних інвестицій в економіку Придунав'я, то воно потребує вирішення нагальних проблем відновлення технологічної бази підприємств регіону, модернізації діючих і перепрофілювання виробництв, які простоюють. При цьому пріоритетними мають бути напрямки розвитку, що включають удосконалення і розширення транспортних мереж і портів та розширення й диверсифікацію експортного.

Локальні виробничі системи кластерного типу в Україні набувають поширення. Вони створюються у всіх галузях та областях. Проте, подальший розвиток цих процесів пот-

ребує узагальнення накопиченого досвіду та удосконалення нормативно-правового механізму функціонування.

Список джерел

1. Suzigan W. Local production and innovation systems in the state of São Paulo, Brazil / Wilson Suzigan, João Furtado, Renato Garcia // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://geein.fclar.unesp.br/arquivos/pesquisacluster/new/localproductionandinnovationsystems.pdf>.
2. Haddad, P. R. Medidas de localização e de especialização. In P. R. Haddad et al. (Editors), *Economia Regional: Teorias e Métodos de Análise*. Fortaleza: BNB, 1989; Isard, W. *Methods of Regional Analysis*. Cambridge: MIT Press, 1960.
3. Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003-2011 роки / Постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 р. №1174. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=1174-2003-%EF>.
4. Про схвалення Концепції проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року // Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 9.07.2008 № 947-р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=947-2008-%F0&p=1222860236039635>.
5. Лях О.В. Формування екологоорієнтованого будівельного кластеру в старому промисловому районі / Лях О.В., Осередчук О.І. // Вісник Донецького університету, сер. В. Економіка, право, спецвипуск, Т.2, 2011, с. 50; Бетина Н. Регионы начинают и выигрывают / Наталия Бетина // «Зеркало недели». – №21. – 13 июня 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zn.ua/articles/57150>.
6. Балабанові Н.В. Використання кластерних структур в підвищенні конкурентоспроможності регіону / Балабанова Н.В. // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка – 2012. – Вип. 4.
7. Захарченко В. Конкурентоспроможність регіонів України: кластерний підхід / Володимир Захарченко, Сергій Захарченко // Краєзнавство. Географія. Туризм. (Всеукраїнська газета)[Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.vmurol.com.ua/upload/publikatsii/nauka/pdf_2012/Concurentospromozhnist_regioniv_Ukrayini.pdf.
8. Соколенко С. Динаміка кластеризації економіки Польщі: уроки для України / С.І. Соколенко: Доповідь на міжнародному семінарі МОН України 22.04.2010 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ucluster.org/sokolenko/2010/04/dinamika-klasterizaci%D1%97-ekonomiki-polshhiuroki-dlya-ukra%D1%97ni/>. – Загол. /з екрану/.
9. Строительный кластер Еврорегиона «Слобожанщина». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mb31.ru/page/klaster_slob.
10. Інформація про стан роботи з підтримки малого підприємництва в Донецькій області за 2011 рік.
11. Козырь Б.Ю. Морские кластерные системы и Николаевский регион // Порты Украины.2010. — № 7 (99).
12. Козырь Б.Ю. Кластерные системы в проектах развития морских торговых портов Украины / Козырь Ю. Б. // Управління розвитком складних систем. Збірник наукових праць. Випуск 6. – Київ: Київський національний університет будівництва і архітектури, 2011. – С. 99-102.
13. Колесник И.Н. Перспективы развития региональных морских кластеров в Украине / Колесник И.Н. // Вісник Донецького національного університету, сер. В: економіка і право, вип. 1, т. 1, 2011. Коваленко С.І. Транскордонна кооперація українського Придунав'я в межах кластерної моделі / С.І. Коваленко // Вісник соціально-економічних досліджень. Збірник наукових праць. – 2009. – № 38.

К. Кутикін

м. Луцьк

ОЦІНЮВАННЯ НЕТАРИФНИХ ЗАХОДІВ РЕГУЛЮВАННЯ НА ПОТЕНЦІЙНИХ РИНКАХ ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ ПТАХІВНИЦТВА

В умовах вступу нашої країни до СОТ підприємства птахівництва необхідно довести свою життєздатність, можливість вести гідну конкурентну боротьбу на

основі ефективного використання ресурсів в умовах ринку. На етапі жорсткої конкуренції з імпортною продукцією вітчизняні виробники одержали певні перева-